

Een man zijn

Van Nicole Krauss verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Man komt kamer binnen
De geschiedenis van de liefde
Clair-obscur
Het grote huis
Donker woud

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Nicole Krauss

Een man zijn

Vertaald uit het Engels door
Rob van der Veer

Ambo|Anthos
Amsterdam

De uitgave is mede tot stand gekomen met een subsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 3345 3

© 2020 Nicole Krauss

© 2020 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,

Amsterdam en Rob van der Veer

Oorspronkelijke titel *To Be a Man*

Oorspronkelijke uitgever Harper, an imprint

of HarperCollins *Publishers*

Omslagontwerp Roald Triebels, op basis van

het ontwerp van Robin Bilardello

Omslagillustratie © Anna Morosini

Foto auteur © Goni Riskin

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Sasha en Cy

Inhoud

Zwitserland	9
Zusya op het dak	33
Ik lig te slapen maar mijn hart is wakker	53
Eindtijd	77
Ershadi zien	117
Toekomstige noodgevallen	141
Amour	163
In de tuin	177
De echtgenoot	197
Een man zijn	243
Woord van dank	275
Verklarende woordenlijst	277

Zwitserland

Het is dertig jaar geleden dat ik Soraya voor het laatst heb gezien. In die tijd heb ik maar één keer geprobeerd haar te vinden. Ik denk dat ik bang was om haar te zien, bang was dat ik begrip voor haar zou krijgen nu ik een stuk ouder ben en misschien meer begrip heb, wat waarschijnlijk hetzelfde is als zeggen dat ik bang ben voor mezelf: voor wat ik zou kunnen ontdekken áchter mijn begrip. De jaren verstreken en ik dacht steeds minder aan haar. Ik ging studeren en haalde mijn master, trouwde iets eerder dan ik me had voorgesteld en kreeg twee dochters, die maar een jaar met elkaar schelen. De enkele keer dat Soraya bij me opkwam en in een dartele keten van associaties voorbijflitste, verdween ze weer even snel uit het vizier.

Ik heb Soraya op mijn dertiende ontmoet, toen ons gezin een jaar in Zwitserland doorbracht. ‘Wees op het ergste voorbereid,’ had het familiemotto kunnen luiden, ware het niet dat mijn vader ons uitdrukkelijk bijbracht dat het juist ‘Vertrouw niemand, wantrouw iedereen’ moest zijn. We

woonden aan de rand van een diepe afgrond, hoewel ons huis imposant was. We waren Europese Joden, zelfs in Amerika, wat inhoudt dat er catastrofale dingen waren gebeurd en opnieuw konden gebeuren. Onze ouders leefden als kat en hond en hun huwelijk dreigde voortdurend te stranden. Ook de financiële ondergang was nooit ver weg: we werden gewaarschuwd dat het huis binnenkort verkocht moest worden. Er was geen geld meer binnengekomen sinds mijn vader na jaren van schreeuwende ruzies met mijn grootvader uit de familieonderneming was gestapt. Toen mijn vader weer ging studeren, was ik twee, mijn broer vier en moest mijn zus nog geboren worden. Zijn studie geneeskunde aan Columbia University werd gevolgd door een klinische opleidingsperiode bij het Hospital for Special Surgery, hoewel we niet wisten wat voor speciale chirurgie dat was. Tijdens die elf opleidingsjaren bracht mijn vader talloze nachten door op de spoedeisende hulp, waar een schrikwekkende parade van slachtoffers aan hem voorbijtrok: autobotsingen, motorongelukken en zelfs een vliegtuig van Avianca dat zich op weg naar Bogotá in een heuvel had geboord bij het dorpje Cove Neck. In wezen klampte hij zich misschien vast aan het bijgelovige idee dat zijn nachtelijke confrontaties met gruwelen zijn gezin dat soort narigheid zouden besparen. Maar op een stormachtige middag werd mijn grootmoeder op de hoek van First Avenue en Fiftieth Street aangereden door een te hard rijdende bestelwagen, wat tot bloedingen in haar hersens leidde. Toen mijn vader bij het Bellevue Hospital aankwam, lag zijn moeder op de spoedeisende hulp op een brancard. Ze gaf hem een kneepje in zijn hand en raakte

in coma. Anderhalve maand later overleed ze. Minder dan een jaar na haar dood rondde mijn vader zijn opleiding af en verhuisde met zijn gezin naar Zwitserland, waar hij aan een vervolgopleiding traumatologie begon.

Dat Zwitserland – neutraal, alpien, geordend – over het beste trauma-instituut ter wereld beschikt heeft iets tegensrijdigs. Het hele land had destijds de uitstraling van een sanatorium of een inrichting. In plaats van gecapitonneerde wanden had het de sneeuw, die alles tempert en verzacht, al eeuwenlang, zodat de Zwitsers zich instinctief zelf zijn gaan temperen. Of was dat precies de bedoeling, want een land dat uitzonderlijk wordt geobsedeerd door gereguleerde terughoudendheid en conformiteit, door het fabriceren van horloges en door strak geregeld treinverkeer, heeft zo zijn voordelen als het erom gaat verbrijzelde lichamen op te lappen. Dat Zwitserland ook een land van vele talen is, bood mijn broer en mij een onverwachte kans om aan de gezinsmalaise te ontkomen. Het instituut stond in Basel, waar Schweizerdeutsch wordt gesproken, maar mijn moeder vond dat we met ons Frans moesten doorgaan. Schweizerdeutsch is nauw verwant aan het Duits, de taal van mijn grootmoeder aan moederszijde, wier gehele familie door de nazi's is uitgemoord. Vandaar dat we werden ingeschreven bij de École Internationale in Genève. Mijn broer woonde in een gebouw op het schoolterrein, maar omdat ik nog maar net dertien was geworden, was ik niet oud genoeg. Om te voorkomen dat ik trauma's aan het Duits zou overhouden werd er een oplossing voor me gevonden in de westelijke buitenwijken van Genève, en in september 1987 ging ik in

pension bij mevrouw Elderfield, een dame die af en toe in-
viel als docent Engels. Ze had strokleurig geverfd haar, en de
roze wangen van iemand die was opgegroeid in een vochtig
klimaat, maar niettemin leek ze oud.

Uit het raam van mijn slaapkamertje was een appelboom
te zien. Op de dag dat ik aankwam lagen er afgevallen appels
omheen, rottend in de herfstzon. In het kamertje stonden
een klein bureau, een leesstoel en een bed. Op het voeten-
einde lag een opgevouwen legerdeken die oud genoeg was
om in een wereldoorlog te zijn gebruikt. Bij de drempel was
het bruine tapijt tot op de draad versleten.

De twee andere kostgangers, allebei achttien, deelden de
achterslaapkamer aan het eind van de gang. Onze drie smal-
le bedden waren ooit van de zonen van mevrouw Elderfield
geweest, maar die waren inmiddels volwassen geworden en
ergens anders gaan wonen, lang voordat hun slaapplaatsen
door meisjes in bezit werden genomen. Er stonden nergens
foto's van haar jongens, dus we hebben nooit geweten hoe
ze eruitzagen, maar we vergaten maar zelden dat ze in onze
bedden hadden geslapen. Tussen de afwezige zonen van
mevrouw Elderfield en ons bestond een vleeselijke schakel.
De man van mevrouw Elderfield, als ze er al ooit een had ge-
had, bleef onvermeld. Ze was niet iemand die persoonlijke
vragen uitlokte. Als het tijd was om te gaan slapen draaide
ze zonder iets te zeggen ons licht uit.

Op mijn eerste avond in het huis zat ik op de grond in
de kamer van de oudere meisjes, tussen hun stapels kleren.
Thuis, in Amerika, besproeiden de meisjes zich met een
goedkope eau de toilette voor mannen, die Drakkar Noir

heette. Maar het sterke parfum waarvan de kleren van deze meisjes waren doortrokken kende ik niet. Vermengd met hun lichaamswarmte en de chemische werking van hun huid werd de geur wat milder, maar af en toe ontwikkelde hij zich zo sterk in hun lakens en neergesmeten blouses dat mevrouw Elderfield de ramen opengooide en de koude lucht alles weer wegzoog.

Ik zat te luisteren terwijl de oudere meisjes hun leven bespraken in gecodeerde termen die ik niet begreep. Al moesten ze lachen om mijn naïviteit, ze zijn alleen maar aardig tegen me geweest. Marie was hier uit Bangkok gekomen, via Boston, en Soraya uit Teheran via het zestiende arrondissement van Parijs; haar vader was keizerlijk ingenieur van de sjah geweest voordat de revolutie het gezin in ballingschap had gedreven. Het was toen te laat om Soraya's speelgoed in te pakken, maar op tijd om de meeste van hun liquide bezittingen over te hevelen. Door hun bandeloze gedrag – seks, stimulerende middelen, de weigering om zich aan te passen – waren ze allebei voor een extra schooljaar in Zwitserland beland, een dertiende jaar waarvan ze geen van beiden ooit hadden gehoord.

We gingen meestal in het donker op weg naar school. Om bij de bushalte te komen moesten we over een akker die in november schuilging onder een laag sneeuw waar afgemaaide bruine halmen doorheen staken. We waren altijd laat. Ik was altijd de enige die had gegeten. Er was altijd wel iemand met bevroren haarpunten. We kropen dicht bij elkaar in het bushokje en inhaleerden de rook van Soraya's sigaret. Met de

bus reden we langs de Armeense kerk naar de oranje tram. Daarna was het een heel eind naar de andere kant van de stad. Omdat onze dagindeling verschilde reden we in ons eentje terug. Alleen op de eerste dag wilde mevrouw Elderfield per se dat Marie en ik gezamenlijk terugreden, maar we namen de verkeerde tram en kwamen in Frankrijk terecht. Daarna leerde ik zelf de weg kennen, en gewoonlijk onderbrak ik de rit door de tabakszaak bij de tramhalte in te lopen en voordat ik op de bus stapte snoep te kopen uit de open bakken waarin het volgens mijn moeder krioelde van andermans bacteriën.

Ik was nog nooit zo gelukkig of zo vrij geweest. Niet alleen was ik ontkomen aan de moeizame en benauwende sfeer binnen ons gezin, maar ook aan mijn ellendige school in Amerika, met zijn bekrompen, hormonale meisjes die superieur waren in hun wreedheid. Ik was te jong voor een rijbewijs en daarom was boeken lezen of wandelen in het bos achter ons huis het enige ontsnappingsmiddel waarover ik beschikte. Nu zwierf ik na school hele uren door Genève. Ik had nooit een vast doel, hoewel ik dikwijls uitkwam bij het meer, waar ik naar het va-et-vient van de toeristenboten stond te kijken of verhalen verzong over de mensen die ik zag, vooral degenen die kwamen vrijen op de bankjes. Soms paste ik kleren bij H&M of zwierf ik door de Oude Stad, waar ik telkens werd aangetrokken door het indrukwekkende Hervormingsmonument, door de ondoorgrondelijke gezichten van hoog oprijzende stenen protestanten met namen waarvan me alleen die van Johannes Calvijn is bijgebleven. Ik had nog niet van Borges gehoord, en toch ben ik op geen

enkel moment van mijn leven zo dicht bij deze Argentijnse schrijver geweest. Hij was een jaar eerder in Genève overleden en had in een brief verklaard dat hij graag in zijn aangenomen stad begraven wilde worden en dat hij zich er altijd 'op een geheimzinnige manier gelukkig' had gevoeld. Jaren later kreeg ik Borges' *Atlas* van een vriend en ik schrok bij het zien van een enorme foto van de zwaarmoedige reuzen die ik vroeger regelmatig bezocht, stuk voor stuk antisemieten, die in predestinatie en de alleenheerschappij van God geloofden. Op de foto staart een licht voorover hellende Johannes Calvijn neer op de blinde Borges, die met opgeheven kin op een stenen rand zit en zijn stok vasthoudt. Tussen Johannes Calvijn en Borges bestond een grote affiniteit, lijkt de foto te zeggen. Van affiniteit tussen Johannes Calvijn en mij was geen sprake, maar ook ik had op die rand naar hem omhoog zitten kijken.

Soms werd ik tijdens mijn omzwervingen strak aangestaard door een man of probeerde iemand me in het Frans te versieren. Deze korte contacten brachten me in verlegenheid en bezorgden me een gevoel van schaamte. Dikwijls waren die mannen Afrikanen, met een blikkend witte glimlach, maar één keer, toen ik de etalage van een bonbonwinkel stond te bekijken, kwam er een Europese man in een prachtig pak achter me staan. Hij boog zich naar me toe en fluisterde in het Engels met een licht accent, zijn gezicht tegen mijn haar: 'Ik kan je met één hand doormidden breken.' Om daarna zijn weg te vervolgen, heel rustig, alsof hij een schip was dat over roerloze wateren voer. Ik zette het op een rennen, het hele eind naar de tramhalte, en stond daar uit te

hijgen tot de tram eraan kwam en met een gepiep goddank tot stilstand kwam.

Om halfzeven precies werden we bij het avondeten verwacht. De wand achter de stoel van mevrouw Elderfield hing vol met kleine berglandschapjes, en zelfs nu nog komt de geur van vis en gekookte aardappels terug wanneer ik een afbeelding zie van een chalet, koeien met een bel of een Heidi die besjes in haar schort verzamelt. Tijdens die avondmaaltijden werd heel weinig gezegd. Of misschien leek dat alleen maar zo, in vergelijking met hoeveel er in de achterslaapkamer werd gezegd.

De vader van Marie had haar moeder tijdens zijn diensttijd leren kennen in Bangkok. Hij nam haar mee naar Amerika, waar hij haar met Cadillac Seville en al installeerde in een degelijke bungalow in Silver Spring, vlak bij de hoofdstad Washington. Na hun scheiding ging haar moeder terug naar Thailand, verhuisde haar vader naar Boston en was Marie de volgende tien jaar de prooi van hun onderlinge getouwtrek. In de afgelopen paar jaar had ze uitsluitend bij haar moeder in Bangkok gewoond, waar ze een vriendje had op wie ze waanzinnig, bezitterig verliefd was en met wie ze vaak de hele nacht in clubs ging dansen, dronken of high. Toen Maries moeder, ten einde raad en druk met haar eigen vriend, haar vader op de hoogte bracht, haalde hij haar onverwijd uit Thailand weg en deponeerde haar in Zwitserland, dat bekendstond om zijn civiliserende scholen waar het bandeloze en het duistere uit meisjes werd weggepoetst en waar beschaafde vrouwen van hen werden gemaakt. Het Ecolint was niet zo'n school waar je opvoeding werd afge-

rond, maar Marie bleek voor zulke ‘finishing’ scholen al te oud te zijn. Naar de inschatting van dat soort school was Marie al af. Maar niet op de correcte manier. Vandaar dat ze maar een extra jaartje middelbare school moest doen op het Ecolint, dat een zevende leerjaar telde. Naast de huisregels van mevrouw Elderfield waren er strenge instructies van Maries vader over haar avondklok en nadat Marie een keer de kookwijn van mevrouw Elderfield had aangesproken, werden deze dwingende voorschriften nog verder aangescherpt. Om die reden waren Marie en ik tijdens de weekeinden dat ik niet op de trein stapte om bij mijn ouders in Basel te gaan logeren dikwijls samen thuis terwijl Soraya de deur uit was.

Anders dan Marie straalde Soraya geen probleemgedrag uit. Tenminste, niet het probleemgedrag dat uit bandeloosheid voortkomt, uit het verlangen om zonder bij de gevolgen stil te staan alles te overschrijden wat je door anderen aan grenzen of beperkingen wordt opgelegd. Als Soraya al iets uitstraalde, was het een vorm van gezag dat iets delicaats had omdat het aan een innerlijke bron ontsproot. Haar uiterlijke verschijning was keurig en ingetogen. Ze was klein, niet langer dan ik, en droeg haar donkere steile haar kort, à la Chanel, zoals ze het noemde, ze maakte haar ogen op met een cleopatalijntje en ze had een donsachtige snor die ze op geen enkele manier probeerde te verbergen omdat ze moet hebben geweten dat hij haar allure verhoogde. Maar ze sprak altijd met zachte stem, alsof ze geheimen aankaarte, een gewoonte die misschien was ontstaan tijdens haar jeugd in het oproerige Iran, of in haar pubertijd, toen haar

honger naar jongens en daarna mannen snel uitsteeg boven wat haar familie acceptabel vond. Op zondagen, wanneer er niet veel te doen was, sloten we ons gedrieën de hele dag in de achterslaapkamer op om daar te luisteren naar cassettes en naar het lage, door het roken extra diep klinkende stemgeluid waarmee Soraya een beschrijving gaf van de mannen met wie ze iets had gehad en de dingen die ze met hen had gedaan. Dat zo'n relaas me nooit choqueerde, kwam gedeeltelijk doordat mijn besef van seks, laat staan dat van erotisch, nog niet gedegen genoeg was om echt te weten wat ik ervan moest verwachten. Maar het kwam ook door de koele manier waarop Soraya haar verhalen vertelde. Ze had iets onaantastbaars over zich. En ze had er behoefte aan, vermoed ik, om alles uit te proberen wat deel van haar innerlijke wezen uitmaakte, en haar als natuurlijke gave in de schoot was geworpen, en te zien wat er zou gebeuren als het haar in de steek liet. De seks die ze beschreef leek weinig te maken te hebben met genot. Het leek juist wel alsof ze zich aan een beproeving onderwierp. Pas wanneer Teheran aan bod kwam in het uitgebreide weefsel van haar verhalen en ze haar herinneringen aan die stad ophaalde, werd het genot dat ze had gevoeld echt tastbaar.

November, na de eerste sneeuwval: het moet al november zijn geweest toen de zakenman in onze gesprekken verscheen. Hij kwam uit Nederland, was meer dan tweemaal zo oud als Soraya en woonde in een huis zonder gordijnen aan een Amsterdamse gracht, maar om de paar weken kwam hij voor zaken naar Genève. Bankier, voor zover ik me her-

inner. De ontbrekende gordijnen zijn me bijgebleven omdat hij Soraya vertelde dat hij zijn vrouw alleen maar neukte met het licht aan, wanneer hij zeker wist dat de bewoners aan de overkant van de Herengracht konden meekijken. Hij logeerde in Hôtel Royal en daar, in het restaurant van dat hotel, waar haar oom thee met haar was gaan drinken, had Soraya hem ontmoet. Hij zat een paar tafeltjes verderop en terwijl haar oom in het Farsi doorzeurde over al het geld dat zijn kinderen uitgaven, zat Soraya te bekijken hoe de bankier zijn vis omzichtig van graten onttreed. De man hanteerde zijn eetgerei heel secuur, en met een blik van absolute rust op zijn gezicht verwijderde hij het skelet in zijn geheel. Langzaam en volmaakt voerde hij deze operatie uit, zonder enige honger. Toen hij de vis vervolgens verslond, hield hij niet één keer op om een graatje uit zijn mond te halen, zoals een ander zou doen. Hij at de vis op zonder zich te verslikken, zonder zelfs maar een voorbijgaande grimas van ongenoegen die verschijnt wanneer zich een miniem, rondzwervend graatje in iemands keel vasthaakt. Je moet een bepaald soort man zijn om iets elegants te maken van wat in wezen een daad van geweld is. Op het moment dat Soraya's oom op de herentoiletten was, vroeg de man om zijn rekening, betaalde contant en stond op terwijl hij zijn colbert dichtknoopte. Maar in plaats van meteen door de deur naar de lobby te lopen maakte hij een omweg langs Soraya's tafel, waar hij een biljet van vijfhonderd frank op het tafellaken liet vallen. Zijn kamernummer stond in blauwe inkt naast het gezicht van Albrecht von Haller geschreven, alsof het Albrecht von Haller was die haar dit brokje kostbare

informatie verstrekke. Later, toen ze geknield op het hotelbed zat, vernikkelen van de kou die door de openstaande balkondeuren naar binnen waaide, liet de bankier haar weten dat hij altijd een kamer nam met uitzicht op het meer omdat hij opgewonden raakte van de krachtige straal van de fontein, die tientallen meters de lucht in schoot. Terwijl ze dat aan ons doorvertelde, languit op de grond, met haar benen op het tweepersoonsbed van de zoon van mevrouw Elderfield, kreeg ze de slappe lach. En toch, ondanks haar lachbui, was er een regeling tot stand gekomen. Sindsdien belde de bankier het thuisnummer van mevrouw Elderfield als hij Soraya wilde laten weten dat hij binnenkort zou komen, en hij deed dan net alsof hij haar oom was. Het biljet van vijfhonderd frank had Soraya opgeborgen in de la van haar nachtkastje.

In die tijd ging Soraya ook met andere mannen om. Een jongen van haar eigen leeftijd, bijvoorbeeld, de zoon van een diplomaat die haar kwam ophalen in de sportwagen van zijn vader, waarvan hij de versnellingsbak in de vernieling hielp toen ze een keer naar Montreux reden. Er was ook een Algerijn van voor in de twintig, die als ober werkte in een restaurant vlak bij de school. Met de diplomatenzoon ging ze naar bed, terwijl de Algerijn, die echt verliefd op haar was, haar alleen maar mocht zoenen.

Omdat hij net als Camus in armoede was opgegroeid, projecteerde ze een fantasie op hem. Maar toen hij niets te zeggen bleek te hebben over de zoon waaronder hij was grootgebracht, begon ze steeds minder voor hem te voelen.